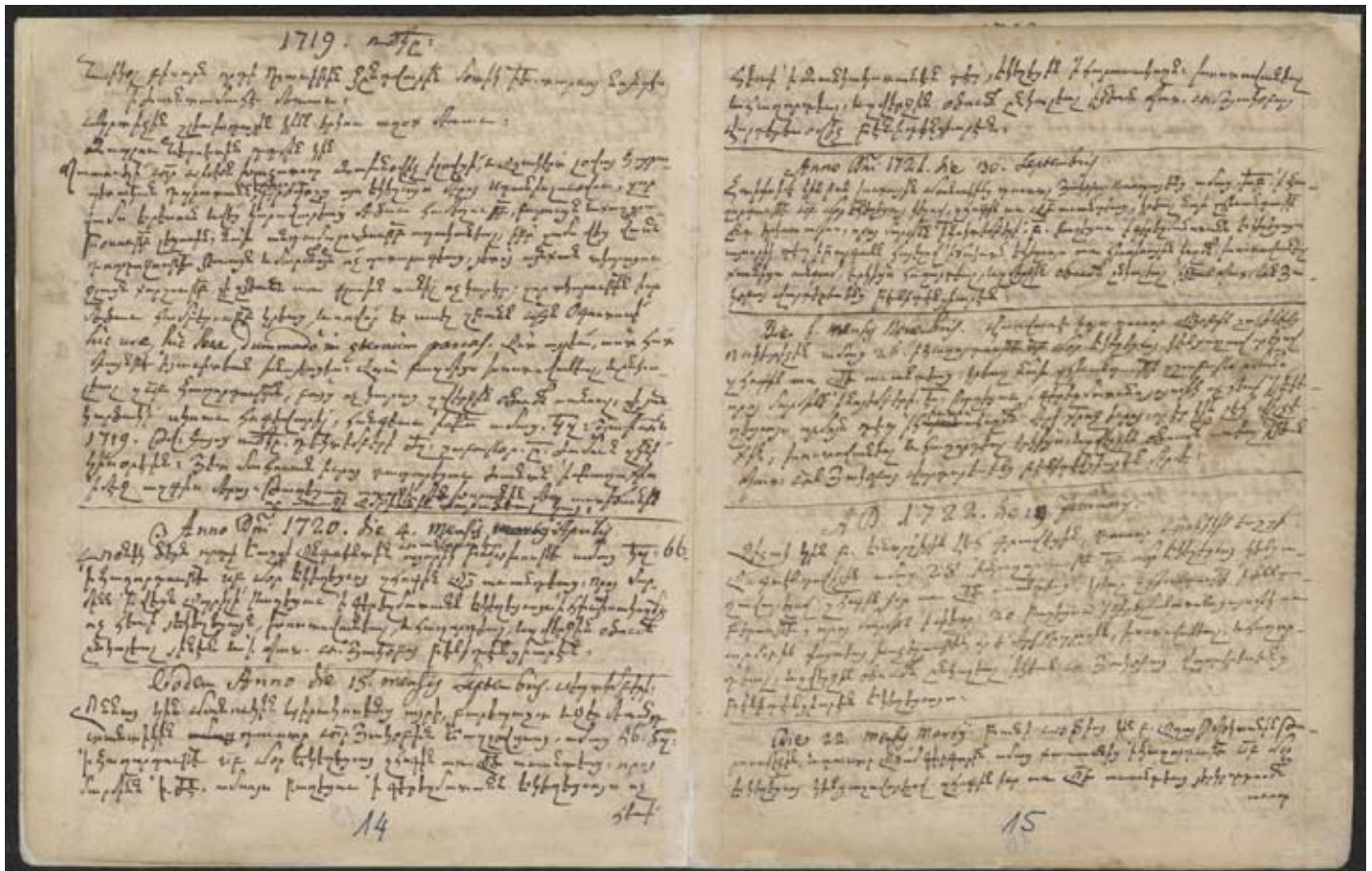
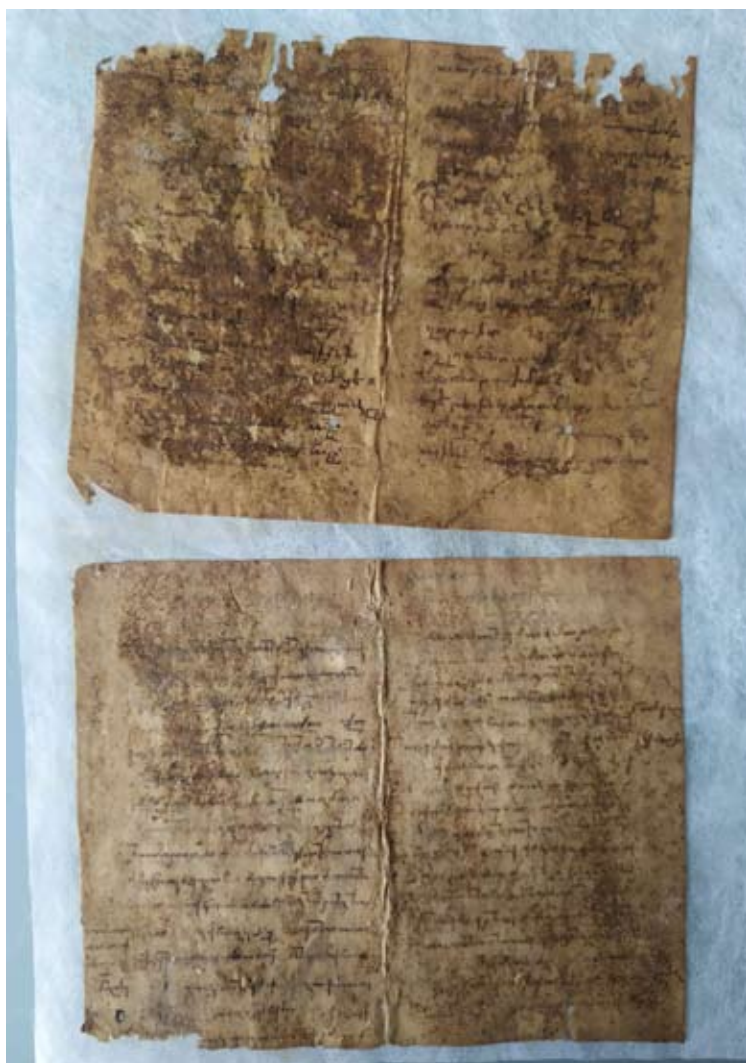

Pełna konserwacja najstarszych ormiańskich ksiąg metrykalnych i opracowanie ormiańskiej spuścizny

Pełnej konserwacji poddano dwie księgi metrykalne i 54 karty użyte jako makulatura do wykonania okładek tych ksiąg

1. „Liber secundus antiquus baptizatorum et confirmatorum”, ormiańska księga chrztów 1703–1783, parafia w Stanisławowie, zespół 9, sygn. 24, 141 kart
2. „Liber defunctorum Parochianorum Stanislavoviensium Armenorum”, ormiańska księga zgonów 1715–1829, parafia w Stanisławowie, zespół 9, sygn. 36, 85 kart
3. 54 karty. Według wstępnej oceny tłumacza i historyka są to: zapiski według następującego schematu: jedna lub dwie linijki w języku ormiańskim, po których następuje tłumaczenie na język kipczacki; modlitwy w języku ormiańskim zapisane różnymi charakterami pisma; listy; kilka kart rękopiśmiennych po łacinie i kilka kart starodruków po polsku.

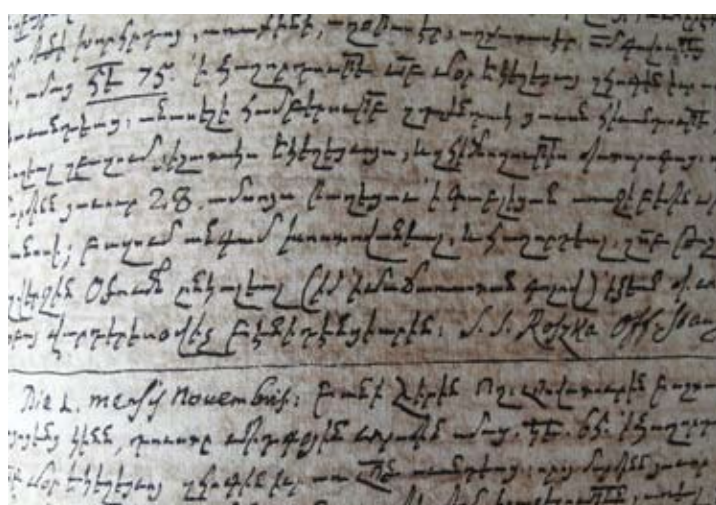
Przed konserwacją

Identyfikacja obiektów:

Zachowane dwie księgi stanowią rękopisy ormiańskie wykonane atramentami metalowo-galusowymi w kolorach brązowych i czarnych na kremowych papierach czerpanych. Księga zgonów (sygn. 36) zawiera trzy luźne dokumenty o mniejszym formacie. Rękopisy znajdują się w skórzanych oprawach. Jako okładki obu ksiąg użyto kart z rękopisami ormiańskimi, łącznie 54 kart.

Stan zachowania ksiąg:

Stan zachowania obu ksiąg był zły, przy czym destrukcja papieru Księgi zgonów sygn. 36 jest znacznie dalej posunięta. Papier licznych zachowanych kart oraz wyklejek i rękopisów użytych jako okładki uległ silnemu zawilgoceniu, co w konsekwencji doprowadziło do rozwoju grzybów pleśniowych. Intensywny wzrost pleśni spowodował brązowo-fioletowe przebarwienia, widoczne zwłaszcza na początkowych i końcowych kartach ksiąg oraz osłabienie struktury i wykruszanie się papieru. W Księdze zgonów występują liczne ubytki na początkowych i końcowych kartach oraz przy dolnych krawędziach kart. Ponadto blok wystawał poza oprawę, narażając brzegi kart na dalsze uszkodzenia. Papier obu ksiąg był pożółkły i przebarwiony. Widoczne są intensywne przebiccia atramentów na drugą stronę kart. Przy krawędziach wielu kart występowały żółte zaplamienia. W wyniku niszczącej działalności owadów oraz intensywnego użytkowania ksiąg uszkodzone zostały skórzane oprawy i miękkie okładki (tzw. kompatywki), wykonane z wtórnie użytych rękopisów.

Przed konserwacją

Cele i założenia konserwacji:

Wskutek działania produkowanych przez grzyby pleśniowe enzymów celuloitycznych nastąpiła miejscowo destrukcja podłoża rękopisów. Doprowadziło to do powstania bibulastej struktury papieru, a następnie fragmenty kart uległy wykruszeniu tworząc ubytki. Ponadto żerowanie owadów dodatkowo osłabiło oprawy książek. Korzystanie z książek w tym stanie narażało je na pogłębianie się zniszczeń.

Aby umożliwić dalsze korzystanie z książek, odczytanie zawartych w okładkach rękopisów ormiańskich, ich udostępnienie i ekspozycję niezbędne było przeprowadzenie zabiegów pełnej konserwacji.

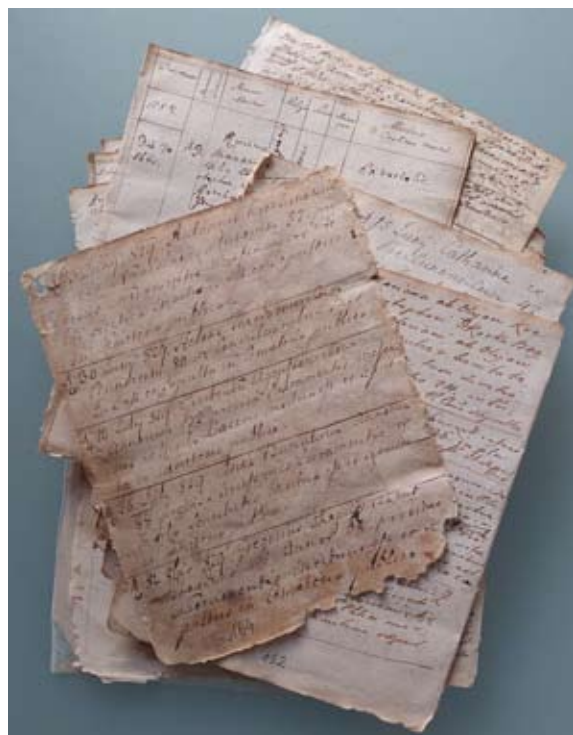
Celem zabiegów było zahamowanie aktywnych procesów destrukcji, zabezpieczenie przed dalszymi uszkodzeniami mechanicznymi umożliwienie przeglądania książek i ekspozowania rękopisów, a także podniesienie wartości estetycznych obu książek. Do wyżej wymienionych zabiegów należało: pobranie próbek do badań mikrobiologicznych, poddanie dezynfekcji obu książek w komorze fumigacyjnej i wykonanie kontrolnych badań mikrobiologicznych po zabiegu dezynfekcji, a następnie przeprowadzenie specjalistycznych zabiegów konserwatorskich przy poszczególnych kartach i oprawach, w tym przy 54 kartach rękopisów ormiańskich użytych jako okładki oraz zabezpieczenie książek w ochronnych pudłach na miarę, a kart w obwolutach i w pudełkach ochronnych.

Program pełnej konserwacji dwóch książek rękopiśmiennych:

1. Pobranie próbek mikrobiologicznych i wykonanie wstępnych badań przed dezynfekcją.
2. Przeprowadzenie dezynfekcji książek tlenkiem etylenu w komorze fumigacyjnej oraz wykonanie mikrobiologicznych badań sprawdzających skuteczność dezynfekcji
3. Sporządzenie dokumentacji opisowej i fotograficznej stanu zachowania książek przed konserwacją.
4. Oznaczenie pH papieru oraz badanie rękopisów pod kątem występowania zjawiska wżerów atramentowych.

BLOKI KSIĄG:

5. Demontaż opraw i rozłożenie bloków książek na karty.
6. Oczyszczenie kart z kurzu i zabrudzeń.
7. Wykonanie prób odpornościowych środków piśmienniczych na rozpuszczalniki.
8. Usunięcie dawnych niefachowych reperacji oraz zaklejenia karty tytułowej (księga o sygn. 9/36).
9. Próba usunięcia żółtych zaplamień na kartach z zastosowaniem rozpuszczalników organicznych.
10. Próba rozjaśnienia ciemnych przebarwień po grzybach pleśniowych na wyklejkach, przy użyciu środków bielących.
11. Oczyszczenie kart w kąpielach wodnych.
12. Kontrolne badanie pH papieru.
13. Strukturalne wzmocnienie papieru kart.
14. Reperacje i uzupełnienie ubytków kart, wzmocnienie krawędzi.
15. Dublaż osłabionych kart i wyklejek.
16. Prostowanie kart.
17. Ułożenie kart w składki.
18. Ponowne zszywanie bloków.
19. Oczyszczenie, wzmocnienie papieru, naprawy i prostowanie trzech luźnych dokumentów (księga o sygn. 9/36).

W trakcie konserwacji

OPRAWY KSIĄG:

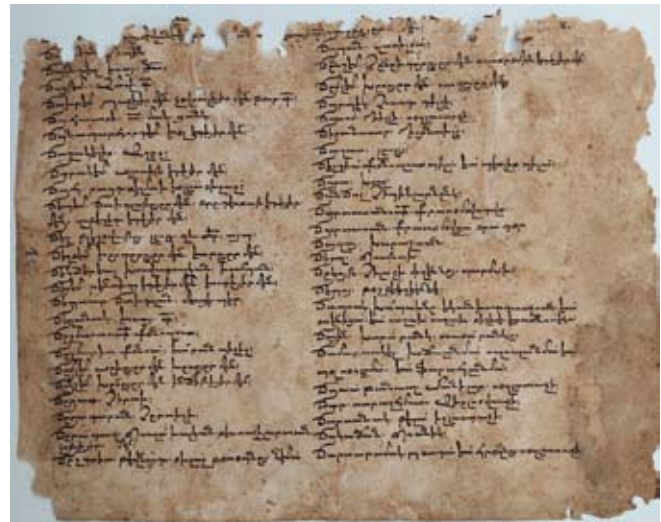
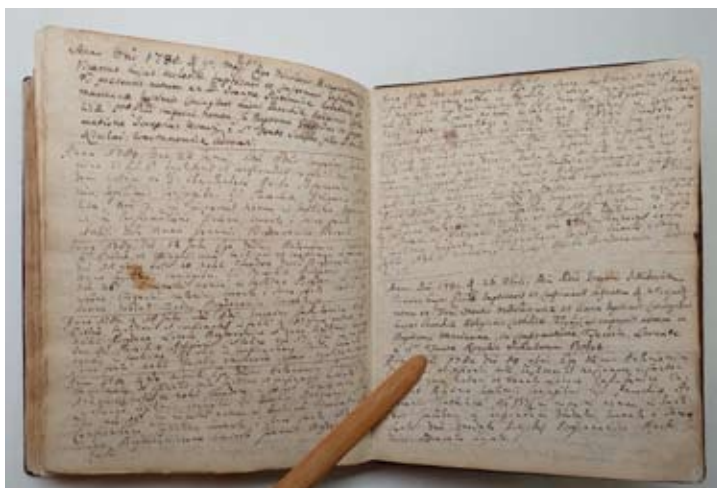
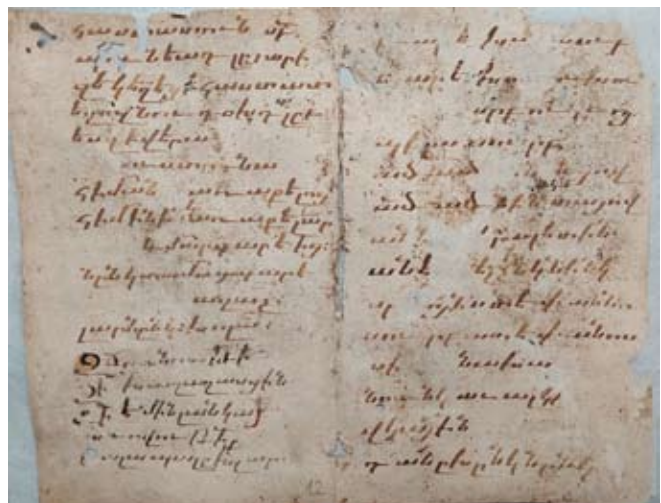
20. Konserwacja nalepek, po zdjęciu z opraw (oczyszczenie, reperacje, wzmocnienie papieru, prostowanie).
21. Oddzielenie skórzanych obłeczeń od okładek.
22. Oczyszczenie i nawilżenie skórzanych obłeczeń.
23. Reperacje i uzupełnienie ubytków skóry.
24. Przygotowanie opraw i ponowne oprawienie ksiąg.
25. Przyklejenie nalepek.
26. Zabezpieczenie ksiąg w pudłach ochronnych na miarę z materiałów z rezerwą alkaliczną.

KARTY Z KOMPATYWEK:

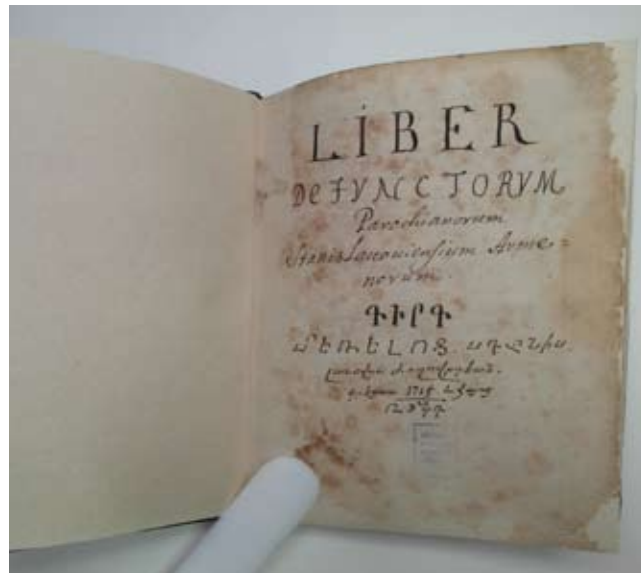
1. Rozdzielenie kart.
2. Oczyszczenie kart z nalotów pleśni, kurzu i zabrudzeń.
3. Miejscowe reperacje i kart.
4. Prostowanie kart.
5. Umieszczenie kart z kompatywek w obwolutach i pudłach ochronnych.
6. Wykonanie sprawozdania konserwatorskiego po zakończeniu prac (do wglądu w Fundacji).

W trakcie konserwacji

Po konserwacji

Po konserwacji

Zrobiono kopie cyfrowe i udostępniono:

1. 54 karty spod wyklejek (<https://archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=15&id=86443&ik=1>)
2. Fotografie z rewersami (1000 skanów) z zespołu Fotografie (w ramach wkładu własnego) (<https://archiwum.ormianie.pl/archiwuma.php?ida=10>)

Udostępniono na stałej ekspozycji Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich:

1. Księgę chrztów po konserwacji (w gablocie, w prawym dolnym rogu)

2. Kopie cyfrowe fotografii (wykonane w ramach wkładu własnego) (za plecami ministra Jarosława Sellina, który otwierał ekspozycję)

Opracowano i udostępniono spuściznę Leona Ter-Oganjana

Jest to 329 jednostek. Są to:

1. Prace twórcy spuścizny (sygn. 1-5, 28), tj. materiały warsztatowe takie jak: zeszyty z notatkami i zapiskami dotyczącymi spraw różnych, brudnopisy z tłumaczeniami prac innych autorów, wycinki i kserokopie z prasy oraz wydruki z internetu, a także wywiad z Leonem Ter-Oganjanem przetłumaczony na różne języki.
2. Materiały biograficzne (sygn. 6-26, 29-30, 329): życiorys, dyplomy, certyfikaty, legitymacje, zaświadczenia, nagrody, odznaczenia itp.
3. Materiały o twórcy spuścizny (sygn. 27): ilustrowana zdjęciami praca zawierająca wspomnienia zebrane przez Dorotę Boratyńską-Roman z domu Włodarską.
4. Korespondencja z podziałem na wpływającą, wychodzącą oraz listy osób obcych (sygn. 31-73, 85).
5. Materiały osób obcych (sygn. 74-79): dokumenty Stanisława Andrzejewskiego, dokumenty Warsenik Walentyny de Ballon z domu Ter-Petrosjanc, wspomnienia Anny Danilewicz o działalności Emila Bohosiewicza, materiały różne Koła Zainteresowań Kulturą Ormian przy Oddziale Warszawskim Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, listy pasterskie Arcybiskupa Metropolity Lwowskiego Ormiańskiego Grzegorza Józefa Romaszkana, nuty ormiańskie, wiersze, poezja, Ministerium Ormiańskie.
6. Varia (sygn. 80-84): ulotka, niezapisane pocztówki, koperta jubileuszowa, papier listowy, obrazki z wizerunkami świętych.
7. Fotografie rodzinne (sygn. 86-146) oraz fotografie z wizerunkami o tematyce kościelnej (sygn. 147-163), a także fotografia niezidentyfikowanego ormiańskiego herbu (sygn. 164).
8. Książki (sygn. 165-222): głównie o tematyce ormiańskiej i historycznej, książki dla filatelistów, powieści, poezje, słowniki, atlasy, przewodniki itp.
9. Publikacje i czasopisma (sygn. 223-328), m.in.: Biuletyny Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego, publikacje Koła Zainteresowań Kulturą Ormian przy Oddziale Warszawskim Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, cztery numery Posańca Św. Grzegorza Oświeciciela - Urzędowego Organu Związku Ormian w Polsce im. ks. abpa Józefa Teodorowicza, ponadto wybrane numery pism, takich jak Journal of the Society for Armenian Studies, AIEA – Association Internationale des Études Arméniennes, AGBU – Armenian General Benevolent Union, Armenian Review, Armenian Action, Armenian Voice i inne.

Uporządkowana spuścizna Leona Ter-Oganjana

Inwentarz spuścizny Leona Ter-Oganjana umieszczono w szukajwarchiwach.gov.pl (<https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/zespol/-/zespol/165685>)

Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich opiekuje się i zarządza archiwum, które ma około 100 m.b. i obejmuje m.in. archiwalia pochodzące z terenów kresowych parafii ormiańskokatolickich, spuścizny (m.in. abpa Józefa Teodorowicza) i archiwa rodzinne, księgi metrykalne, zbiór fotografii, kolekcję unikatowych starodruków i ksiąg rękopiśmiennych. Posiadamy także muzealia: szaty liturgiczne, obrazy i pamiątki o charakterze muzealnym.

Archiwum ewidencjonowane jest w ZoSIA i udostępniane na www.szukajwarchiwach.gov.pl oraz na www.archiwum.ormianie.pl.

Regaly przesuwne w Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Warszawa, ul. Świętojerska 12

Część przedmiotów z Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich prezentowana jest od grudnia 2022 roku na stałej ekspozycji w siedzibie Fundacji, przy ul. Świętojerskiej 12 w Warszawie.

Ponadto Fundacja prowadzi działalność badawczą, wydawniczą, edukacyjną i popularyzatorską w zakresie historii i kultury dawnych Kresów Rzeczypospolitej ze szczególnym uwzględnieniem kultury polskich Ormian.

Stala ekspozycja Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Warszawa, ul. Świętojerska 12